

NÉMETHNÉ PÁL Katalin

MIRE IS LÖVÜNK?

A VÁLLALATI INNOVÁCIÓ ÁLLAMI ÖSZTÖNZÉSE

A szerző az innováció, a kutatás-fejlesztés hazai vállalati gyakorlatára volt kíváncsi. Dolgozatában bemutatja azokat a tapasztalatokat, amelyekkel szembesült a kutatás során, de megmaradt benne a fő kérdés: hogyan lehetne rávenni a kutatóhelyeket arra, hogy szükséges és hasznosítható tudást kínáljanak a vállalkozások számára.

A világ három vezető – Triádnak is nevezett – gazdasági térsége között folyó verseny állását már elég régóta az határozza meg, hogy melyikük milyen eredményeket tud felmutatni a technológiai fejlődés terén. A kutatás-fejlesztés jelentősége a fejlett gazdaságok számára közismert trivialis. Az ezredforduló környékén azonban kiderült, hogy a fejlett technológiák sikeres és gyors adaptációja, kreatív alkalmazása szegény, elmaradott országokat is villámsebessen új, gyors (és egyelőre fenntarthatónak tűnő) növekedési pályára repíthet. Első példát erre az ázsiai kistigrisek szolgáltatták, amit még lehetett távoli egzotikumnak tekinteni, de a „kelta tigris” megjelenése már Európa egyik stagnáló perem-országába hozott fellendülést. Napjainkban pedig a kínai és az indiai növekedés azt vetíti előre, hogy a Triádból rövidesen Quadrát lesz, ha ugyan Európa végzetesen le nem marad a rohamosan fejlődő dél-ázsiai térség mögött.

Az Európai Unió egyre rosszabb helyzetbe került ebben a versenyben. A lemaradás számos területen megjelent, pl. az info-kommunikációs technológiák terjedése terén, a kutatás-fejlesztési ráfordítások nemzeti össztermékhez viszonyított arányaiban, a szabaddalmi bejelentések alakulásában stb. Az unió vezetői számára egyre világosabbá vált, hogy lépniük kell, különben a technikai fejlődésben nemrég még vezérszerepet játszó régió behozhatatlanul lemarad. Azt is felismerték, hogy a tagországok többségében a tudományos eredmények diffúziója, vagyis a gyakorlati felhasználásban való elterjedése igen lassú, tulajdonképpen ez jelenti a szűk keresztmetszetet¹.

2000 márciusában, Lisszabonban tartott találkozójukon az EU politikai vezetői új célt tűztek ki az EU számára: az Uniót egy évtizeden belül „a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kell tenni, mely több és jobb munkahely teremtésével és nagyobb szociális kohézióval képessé válik a növekedés fenntartására.”²

Az EU vezetői az e cél eléréséhez szükséges részletes stratégiában is megállapodtak. A „lisszaboni stratégia” többek között a kutatás, oktatás, képzés, internet-hozzáférés és online tranzakciók területét fedi le.

Novotny szerint „a Bizottság értelmezésében a versenyképesség nem más, mint a fenntartható módon növekvő életszínvonal a kényszerű munkanélküliség lehető legalacsonyabb szintjével párosulva. ... Egyszerűen fogalmazva, a versenyképes ország egy időben tart fenn magas növekedési rátát és magas foglalkoztatási szintet.”³ Ennek megvalósítását pedig elsősorban a technológiai – azon belül főként is a info-kommunikációs – fejlődéstől, az innovációktól, a gazdasági tevékenység tudástartalmának növekedésétől remélték.

A lisszaboni stratégia megvalósulásának mérésére indikátor rendszert alakítottak ki és évenként felülvizsgálták ezek teljesítésének mértékét. A bírálatok, aggasztó jelek évről-évre szaporodtak, a 2004. évi gyenge eredmények után szembe kellett nézni azzal, hogy a lisszaboni célok túl nagyvonalúak és szerteágazóak, a hátralevő időszakra a prioritások szűkítése vált szükségessé.

A lisszaboni stratégia félidei felülvizsgálatára a 2005. március 22-23-i Európai Tanács ülésén került sor. Az állam- és kormányfők jóváhagyták a foglalkoz-

tatás- és a gazdaságpolitikát meghatározó iránymutatásokat.⁴ Ezek az iránymutatások jelölik ki, hogy a tagállamoknak mely területeken és milyen irányú reformokat kell kidolgozniuk annak érdekében, hogy javuljon a versenyképesség és bővüljön a foglalkoztatás.

Az iránymutatásokban a hangsúly már eltolódott az egyensúlyi és foglalkoztatási kérdések felé, az innováció csak egy felsorolás sokadik elemként bukkan fel.

„Az Integrált Iránymutatások:

- a makrogazdasági politikát és ennek részeként többek között a gazdasági stabilitást és fenntarthatóságot szolgáló fiskális politikát, a fenntartható nyugdíj- és egészségügyi ellátórendszerek kialakítását, az adópolitikát,
- a mikrogazdasági politikát és ennek részeként többek között a belső piac bővítését, a vállalkozások számára vonzó környezet kialakítását, az infrastruktúra fejlesztését, az információs és kommunikációs technológiák alkalmazását, a kutatás-fejlesztést és innovációt,
- a foglalkoztatáspolitikát és ennek részeként a szociális ellátórendszerek reformját a munkavállalásra ösztönzés érdekében, a foglalkoztatásbarát adó és járulékrendszer kialakítását, a bérpolitikát, az alkalmazkodóképességet, az egész életen át tartó tanulást és a hatékonyabb oktatási és képzési rendszerek kialakítását érintő kérdésekre vonatkoznak.”

A Bizottság által kidolgozott cselekvési program ennél nagyobb jelentőséget tulajdonít az innovációnak. Három lényeges területre terjed ki: a beruházások ösztönzésére, a több és jobb munkahelyteremtésre, valamint a tudás és innováció növekedésére. Ez utóbbi téren a következőket irányozza elő a cselekvési program:

- A kutatási és fejlesztési kiadások esetében el kell érni a célul kitűzött GDP 3 %-ának megfelelő összeget.
- Szorgalmazni kell az informatikai és hírközlési technológiák (ICT) alkalmazását.
- Elő kell segíteni a regionális központokat, egyetemeket és vállalkozásokat összekapcsoló innovációs pólusok fejlődését.
- Az állami és a magánszektor közötti partnerségi együttműködés révén fel kell lendíteni az európai technológiai kezdeményezéseket.
- Támogatni kell az energiahatékony és alacsony kibocsátású, környezetbarát innovációkat.
- Erős európai ipari bázist kell létrehozni az állami és magánszektor közötti partnerségek igénybevételével.
- A Bizottság javasolja az úgynevezett Európai Technológiai Intézet létrehozását, mely Európába vonzaná a legjobb elméket, gondolatokat és vállalkozásokat.

A cselekvési program ezen elemei elsősorban azt a célt tűzik ki, hogy javuljon a kutató és az üzleti szféra

közötti együttműködés. Ha már szűkíteni kellett a célok skáláját, akkor valóban célszerű volt az erőforrásokat ide koncentrálni, hiszen az Unió lemaradásának egyik legfőbb oka éppen az, hogy a kutatási eredmények lassan terjednek szét a vállalkozások gyakorlatában.

A magyar nemzeti innovációs rendszer problémái

A magyar innovációs helyzetkép közismerten nem túl jó, akár a mérhető eredményeket, akár az innovációs ráfordításokat tekintjük.⁵

A fő gondot nálunk is az jelenti, hogy igen alacsony az üzleti szektor részvétele a kutatás-fejlesztésben. Ez nem csak a finanszírozási szempontból jelent gondot, hanem azért is, mert vállalati kapcsolatok nélkül az sem biztosítható, hogy a kutatások valódi problémákra irányuljanak, valaha is használható eredményeket hozzanak létre.

A nemzeti innovációs rendszerről 1999-ben, a technológiai kutatások akkori irányító hatása – az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság – megrendelésére a GKI Gazdaságkutató Rt. részvételével készült vizsgálat többek között már megállapította, hogy

„Jelenleg ugyanis a K+F-ráfordításoknak az Európában szokásosnál érdemben nagyobb hányadát, csaknem kétharmadát (részben közvetlenül, részben a felsőoktatás közvetítésével) az állami költségvetés finanszírozza, míg a vállalati K+F részaránya a nemzetközi gyakorlatban kialakultnál jóval kisebb.” ... „Mind a közszolgálati kutatóintézeteknek, mind a felsőoktatási intézményeknek gyengék az innovatív cégek körével kiépített kapcsolatai, s így ezen intézményeknek az indokoltnál érdemben kisebb (felszínesebb) szerepük van a hazai innovációs folyamatban.”

A vállalati kutatás-fejlesztés hagyományos szervezetei és a tudományos intézményekkel kiépített korábbi kapcsolatai a piacgazdasági átmenet áldozatául estek. Elég hamar kialakult az a vélemény, hogy magyar vállalatok nem innovatívak, az ide települt külföldi cégek pedig máshol kifejlesztett, sőt elavult termékek gyártását telepítik itteni üzemeikbe, az itt folyó termelés nem tudásigényes. Eközben a tudományos szféra K+F intézményeinek száma jóval lassabban emelkedett, mint az üzleti szféráé (1. táblázat).

Ezzel együtt, az üzleti szféra kutatás-fejlesztési ráfordításai még mindig messze elmaradtak a kívánattól. A hazai vállalkozások továbbra is makacsul elzárkóztak a K+F programokban való részvételtől. A következő táblázatban megjelenő vállalati ráfordítások jelentős része a hazánkban megtelepedett multi-

1. táblázat

A kutatóhelyek száma Magyarországon

Év	Kutató-intézetek	Felsőoktatási kutatóhelyek	Vállalati kutatóhelyek	Összesen
2000	121	1421	478	2020
2003	168	1628	674	2470
2004	175	1697	669	2541

Forrás: KSH

nacionális cégektől származik. (Most már nem alacsony tudástartalmú termeléssel, hanem a magyar szellemi tőke kizsákmányolásával szokás őket vádolni.⁶) (2. táblázat)

2. táblázat

**A kutatás, fejlesztés ráfordításai*
pénzügyi források szerint**

	2003		2004		2004. év a 2003. év %-ában
	Érték (M Ft)	Megoszlás, százalék	Érték (M Ft)	Megoszlás, százalék	
Vállalkozások ráfordítása	53 926	30,7	66 488	37,1	123,3
Állami költségvetés	102 008	58,0	92 194	51,5	90,4
Egyéb hazai forrás	991	0,6	1334	0,7	134,6
Külföldi, vagy nemzetközi szerv pénzforrása	18 847	10,7	19 187	10,7	101,8
Összesen	175773	100,0	179 203	100,0	102,0

Forrás: KSH

* = a) Nem tartalmazza a kapcsolódó tevékenységek (termelés, szolgáltatások) ráfordításait. Ezek összege 2003-ban 3,8 milliárd, 2004-ben 5,5 milliárd Ft volt.

b) Tartalmazza a Központi Műszaki Fejlesztési Alapprogramból /KMÚFA-ból/ és a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programból /NKFP-ből/ a megfigyelt kutató-fejlesztő helyeken kívül felhasznált összegeket, továbbá a tudományos fokozattal rendelkezők tiszteletdíjára, illetménykiegészítésére, az ösztöndíjasok illetményére költségvetési forrásból kifizetett összegeket.

Felmerül a kérdés: a vállalatok miért saját K+F helyek létrehozására fordították pénzüket, miért nem rendelték meg a számukra szükséges fejlesztéseket a meglévő intézményektől? Egy, a magyar innovációs rendszer főbb összefüggéseit vizsgáló⁷ kutatás során volt olyan vállalat, amelyik kereken kimondta: a hazai kutatóintézmények nem voltak képesek számukra szükséges munkát elvégezni. (Ez a cég egyébként maga nem fejlesztett, egy bécsi intézettől rendelte meg végül azt, amire szüksége volt.)

Azt, hogy milyen kevés üzletileg használható eredmény születik a hazai kutatóhelyeken, szomorúan il-

lusztrálja a magyarországi szabadalmi bejegyzések eredet szerinti vizsgálata (3. táblázat).

3. táblázat

A szabadalmi tevékenység főbb jellemzői

	2003	2004
Hazai szabadalmi bejelentések	842	756
Ebből: egyéni	635	590
intézményi	207	166
Külföldről származó bejelentések	5064	4054
Szabadalmi bejelentések száma összesen	5906	4810

Forrás: KSH

Egy részről persze örömteli, hogy a hazai cégek hozzájuthatnak a külföldi kutatási eredményekhez, megismerhetik és megvásárolhatják a szabadalmakat, más részről viszont aggodalomra ad okot, hogy a hazai kutatóhelyek csak viszonylag kevés ilyen tudást képesek kínálni számukra. Különösen zavaró az intézményi bejelentések alacsony száma. Úgy tűnik, nálunk a feltalálás még mindig magányos zsenik műfaja, ami hálózatok korában kimondottan anakronisztikusnak tűnik.

Végül is a hazai gazdaság duális jellegének egyre nyilvánvalóbbá válása (korszerű technológiával, termelékenyen működő külföldi érdekeltségek vs. alacsony hatékonyságú, elmaradott eszközökkel termelő belföldi cégek), az Európai Unió elvárásai és nem utolsósorban a hazai innovációs szervezetek fokozódó nyomása arra készítette a törvényhozást és a kormányt, hogy lépjen valamit az ügyben.

Állami szabályozás, ösztönzés

Az ezredforduló után a kormányzat egyre komolyabban kezdett foglalkozni a kutatás-fejlesztés és a vállalati innováció kedvezőtlen helyzetével és születettek is intézkedések ennek javítására. A jelen tanulmányban nem vizsgáltuk az állami finanszírozás összegét, módját, hatását.

Elsősorban azért, mert erről nem igazán állnak rendelkezésre elemezhető, összehasonlítható adatok. Kedvező változást jelent, hogy a Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Technológiai Hivatal honlapján közzétett néhány elszámolást, projektértékelést.

Ez az elemzés arra irányul, hogy az állam milyen lépéseket tett a vállalatok és a kutatószféra közti siralmasan gyenge kapcsolat erősítésére.

Az innováció állami szabályozásáról két törvény született az utóbbi időben, mindkettőnek van több-kevesebb vállalati hatása. Amivel a leggyakrabban találkoznak a cégek: a Kutatási és Technológiai Innovációs

Alapról szóló 2003. évi XC. törvény (szokásos rövidítése: Atv.).

Az Atv. három fő részből áll: az első a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap rendeltetését, forrásait határozza meg, a második rész az alap felhasználásáról szól, a harmadik pedig az alap kezelését és ellenőrzését szabályozza. Végül a törvényt záró rendelkezések egészítik ki.

Az első, vagyis az alap forrásairól szóló részben írja elő az Atv. a vállalkozókra vonatkozó innovációs járulék fizetésének kötelezettségét. 2004-ben csak a mikrovállalkozások, 2005-ben már a kisvállalkozások is mentesültek a járulékfizetési kötelezettség alól. A fizetésre kötelezett vállalkozások is csökkenthetik a befizetendő összeget, ha saját maguk használják fel innovációs tevékenységére.

Majd egy évvel a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról szóló 2003. évi XC. Törvény elfogadása után született meg a 2004. évi CXXXIV. törvény a technológiai kutatásról és a technológiai innovációról. Ezt nevezik röviden Innovációs törvénynek, szokásos rövidítése Itv.

Az Itv.-ről nagyon alapos elemzés jelent meg Ficsor Mihály tollából 2005 tavaszán, a következőkben erre támaszkodom.

„Az Itv.. kilenc fejezetből áll. Az általános és az értelmező rendelkezéseket (az első két fejezetet) követően a III. fejezet a kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció kormányzati feladatait jelöli meg. A kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció közfinanszírozású támogatásának rendjét szabályozó (a IV. fejezetbe foglalt) rendelkezések előzik meg a szellemi tulajdon védelme szempontjából talán legfontosabb fejezetet, amely a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelméről és a szellemi alkotások hasznosításának támogatásáról szól (V. fejezet). Az ezt követő szerkezeti egységekben a kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció emberi erőforrásairól, szolgáltatásokkal történő elősegítéséről, valamint társadalmi megítélésének, elfogadottságának és megbecsülésének javításáról esik szó (VI-VIII. fejezet). A záró rendelkezéseket a IX. fejezet tartalmazza.”⁹

Az Itv. az első fejezetben nyolc célt tűz ki, a másodikban hét alapelveket szögez le, a harmadikban 20 fogalmat definiál. Ezzel sikerült némi keveredést előidézni a szerzői jogi törvény fogalomkészletével szemben, tehát szellemi tulajdont érintő ügyekben a vállalkozóknak célszerű már a folyamat elején szabadalmi jogászokhoz fordulni, különben hosszas jogviták keletkezhetnek egy-egy szerződés kapcsán.

A kormányzati feladatokat tárgyaló fejezet nem tartalmaz a vállalkozók számára releváns részt. Az innováció közfinanszírozási támogatásáról szóló fejezet vi-

szont egyszerűsítő rendelkezéseket tartalmaz a költségvetési kutatóhelyek és vállalkozások közötti együttműködésre – praktikusán közös tulajdonban levő hasznosító vállalkozások (spin-off cégek) létrehozására. Ez érinti a költségvetési oldalról a szellemi tulajdon, az apportálás és a későbbiekben a személyes közreműködés szabályait is.

Az innovációt elősegítő szolgáltatások fejezet szerint ilyen vállalkozások alapítása, működtetése is támogatható az Itv. alapján, illetve említés történik a szellemi alkotások kis- és középvállalkozások által történő üzleti hasznosítását segítő állami résztulajdonnal működő pénzügyi vállalkozásról (garanciarend-szerről) is.

Lényegében tehát látható, hogy a két törvény tulajdonképpen szerves egységet alkot, az Atv. elsősorban az állami technológia- és innováció támogatás forrásait teremti meg, az utóbbi nem igazán szabályozás, hanem egyfajta hitvallás az állam innovációval kapcsolatos szerepéről. A vállalkozók számára kevés érdemi információt tartalmaz és jogászi szempontból sem kapott sok dicséretet.⁹

Vállalati vélemények

A GKI Gazdaságkutató Rt. korábban folytatott vállalkozói felméréseiből rendre az derült ki, hogy a magyarországi vállalatok elsősorban külföldi anyacégeiktől, illetve partnereiktől jutnak hozzá az új innovációs eredményekhez. A saját vállalati K+F-nek is van szerepe, de a hazai hídképző intézmények, illetve az intézményi kutatóhelyek szerepe már egészen marginális a vállalatok törekvéseiben¹⁰.

A GKI Gazdaságkutató Rt. havi rendszerességgel végez kérdőíves konjunktúra felméréseket a gazdaság minden jelentős szektorában és megbízható, stabil válaszadói kör tölti ki ezeket a kérdőíveket¹¹. 2005 nyarán ezzel az adottsággal élve két lépésben a konjunktúra alakulása mellett arról is megkérdeztük a vállalkozásokat, hogy miként élnek az innovációs tevékenységhez kapcsolódó kedvezményekkel. A megkérdezés két lépésben történt, augusztusban 927, szeptemberben 1037 válasz érkezett. A válaszadók megoszlása igen hasonló volt a két hónapban (4. táblázat).

A válaszadók csupán 6%-a jelezte, hogy igénybe veszi azt a lehetőséget, hogy az alkalmazott kutatásra, kísérleti fejlesztésre fordított összeg kétszerese levható a társasági adó alapjából. Nem meglepő módon a nagyvállalati körben 13% volt az igénybe vevők aránya, a középvállalatoknál 7%, a kicsiknél csak 4. A külföldi tulajdonban levő cégek 10, az állami, önkormányzati irányítás alattiak 9%-a élt a lehetőséggel, míg a belföldi magáncégeknél ez az arány 5% alatt maradt.

4. táblázat

A felmérés válaszadóinak megoszlása, százalék

	Augusztus	Szeptember
<i>Foglalkoztatottak száma szerint</i>		
50 fő alatt	64	60
51-250 fő	28	29
250 fő felett	7	7
<i>Fő tulajdonos szerint</i>		
állami többségű	7	6
belföldi magán többségű	78	79
külföldi többségű	11	13
<i>Nemzetgazdasági ágak szerint</i>		
építőipar	24	18
kereskedelem	27	29
szolgáltatások	17	19
feldolgozóipar	30	30
<i>Ebből:</i>		
élelmiszeripar	4	5
textil, ruházat	3	4
fa, bútór	3	2
papír, nyomda	2	3
vegyipar	1	1
gumi, műanyag	2	2
nemfém ásványi termékek	2	1
kohászat, fémfeldolgozás	6	5
gép és berendezés	3	4
villamos gépek	2	3
járműgyártás	1	1

Forrás: GKI Rt. felmérés

Szintén elég kézenfekvő, hogy a legnagyobb (9%) arányban az iparvállalatok, ezután a szolgáltató szektorban működők (6%) használták ki a fejlesztési adókedvezményt, míg a kereskedő és az építőipari cégeknek csak 3%-a élt vele. A feldolgozóiparban a vegyipari cégek közül igen sokan használták ki a lehetőséget, 43%-uk. Ezt gép- és berendezésgyártók (25%), a gumi- és műanyagipari cégek, valamint a nemfém ásványi termékek gyártói (mindkettő 12%) követték, és csak ezután következtek a járműipari cégek 11%-os aránnyal.

A jogszabályt már többen is vádolták azzal, hogy az adóhatóság akadékoskodása miatt nem alkalmazható. Nos, meg kell védenünk az APEH-et. Több lehetséges indokot is felkínáltunk a válaszadóknak, miért nem élnek a kedvezménnyel,

korlátlan számú választ megjelölhettek. Az adóhatóság elutasító magatartása kapta a legkevesebb említést. Hasonlóan nem jelent általános problémát az sem, hogy a levonható költségeket nem tudják kezelni a vállalati számviteli rendszerek (1. ábra).

Sajnos, alig találtunk eltérést a különféle csoportok között abban, hogy a K+F tevékenység hiánya a legfőbb ok. Ezt említette a középvállalatok 90%-a, a kicsik 86%-a. A nagyoknál is 68% volt az arány. A többi csoportosításban még kisebb eltérések voltak.

A vegyipari cégek, ha K+F tevékenységet folytatnak, akkor igénybe is veszik az adókedvezményt. Az ezzel nem élők mindegyike a tevékenység hiányát említette okként. A járműgyártók indokolták a legkisebb arányban (60%) a kedvezményről való lemondást a K+F tevékenység hiányával.

Komolyabb – és meglehetősen meglepő – különbségek bukkantak fel a második leggyakrabban említett oknál. A kisvállalatok 8, a középvállalatok 9%-a azért nem élt a kedvezménnyel, mert nem fizet nyereségadót. A nagyoknak 34%-a hivatkozott erre. Tulajdonosok szerint főként az állami tulajdonban levők nem fizettek nyereségadót: 39%, a külföldi többségűeknek 12%-a, a belföldi magáncégeknek 8%-a jelezte ezt.

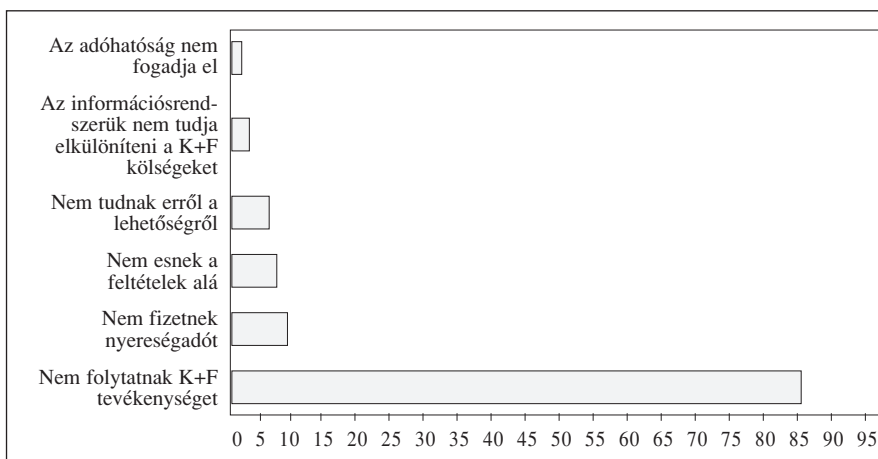
A nyereségadó nem fizetés miatt nem veszi igénybe a K+F adókedvezményt a fa- és bútorigipari cégek negyede, a textil-ruházati ipariak 24%-a, a járműgyártók ötöde és az élelmiszeripari cégek 17%-a. A feldolgozóiparban tehát a vállalkozások egy jelentős részét nem éri el a kedvezmény.

A válaszadók 8%-a folytat K+F tevékenységet, de a jogszabály előírásai nem teszik lehetővé a kedvezmény elszámolását. Ezt az indokot olyan kevesen említették, hogy itt már a kis eltéréseknek is van jelen-

1. ábra

A K+F adókedvezmény elkerülésének okai

A választ említő cégek aránya, százalék

Forrás: GKI Rt. felmérések

tőségük: a középvállalatok 6%-a, az állami és külföldi tulajdonban levők szintén 6%-a adott ilyen jelzést. A gond főként a kisvállalatoknál, a belföldi magáncégeknel, illetve az iparban (itt 9% említette) jelentkezik.

A feldolgozóiparban viszont számottevőbb arányban is jelezték a vállalkozások, hogy ugyan folytatnak K+F-et, de a jogszabály nem ad lehetőséget a kedvezmény elszámolására. Ezt mondta a kohászat, fémfeldolgozás válaszadóinak 15, a nem fém ásványi termékek gyártóinak 14, a papír- és nyomdaipari válaszadók 13%-a.

Nem állta meg a helyét az az előzetes feltételezés sem, hogy a vállalkozások – illetve könyvelők – esetleg tudatlanságból nem veszik igénybe az adókedvezményt. Az összes válaszadó 7%-a vallotta ezt, a kisvállalatoknál, a belföldi magáncégeknel 8% volt ez az arány, a nagyoknál, az állami tulajdonban levőknél 0. A nemzetgazdasági ágak közül az építőiparban nem ismerte a legtöbb (9%) válaszadó a lehetőséget és a szolgáltató szektorban a legkevesebb (5%). Meglepő módon, a feldolgozóiparon belül a járműgyártók egyötöde vallotta be, hogy nem ismeri az adókedvezményt, és ezt mondta az élelmiszeripari cégek egytizede is.

A válaszadók 2%-a jelezte, hogy információrendszere nem képes elkülöníteni az elszámolható költségeket és 1%, hogy az adóhatóság nem fogadja el az elszámolásukat.

Nagyon hasonló eredményeket kaptunk az innovációs járulék megfizetése alól történő mentesítésre vonatkozó kérdéseinkre is.¹² Ismét a nagyvállalatok és a külföldi tulajdonban levők, illetve az iparvállalatok éltek a legnagyobb (10% feletti) arányban a kedvezménnyel. (Mivel a kisvállalkozásoknak már tavaly sem kellett ilyen járulékot fizetni, a válaszadók egy jelentős része eleve kiesett a törvény hatálya alól.) A tartózkodás legfőbb oka most is az volt, hogy a válaszadók nem folytatnak a rendelet hatálya alá eső tevékenységet.

A feldolgozóiparon belül ismét a vegyipar bizonyult a legnagyobb innovátornak: a válaszadók 60%-a nem fizet innovációs járulékot, mivel saját maga folytat ilyen tevékenységet. Jelentős még a gépipari cégek aktivitása is: a járműgyártók 38, a villamosgép-gyártók 28, a gép- és berendezésgyártók 25%-a folytat saját innovációs tevékenységet. A kedvezményt nem igénybe vevők többsége viszont a feldolgozóipari ágakban is a saját innovációs tevékenység hiányára hivatkozott.

A válaszadók 11%-a nem tudott arról, hogy saját tevékenység esetén mentesül a járulék megfizetése alól. Mivel viszonylag új rendelkezésről van szó, ez

érthető, de megállapíthatjuk, hogy a szakmai szervezetek sem álltak a helyzet magaslatán, amikor erről a kedvezményről tájékoztatták a vállalkozói kört. Ez főként az iparban és a kereskedelemben jellemző. A kedvezménnyel nem élő gumi- és műanyagipari cégek 21, a villamosgép-gyártók 20, a nem fém ásványi termékgyártók 17%-a nem tudott erről a lehetőségről.

Elég magas azok aránya is, akiknek az innovációs tevékenysége nem esik a törvényben meghatározott feltételek alá. Ezt mondta a kedvezménnyel nem élő nagyvállalatok 13%-a, a kereskedelmi válaszadók 11%-a. A vegyipari járulékfizetők fele nem folytat innovációs tevékenységet, a másik fele viszont igen, de ez nem számolható el a járulékkal szemben. Hasonlóképpen elszámolási gondok miatt fizet járulékot a nem fém ásványi termékgyártók 17%-a, a fa- és bútortipari cégek 16%-a.

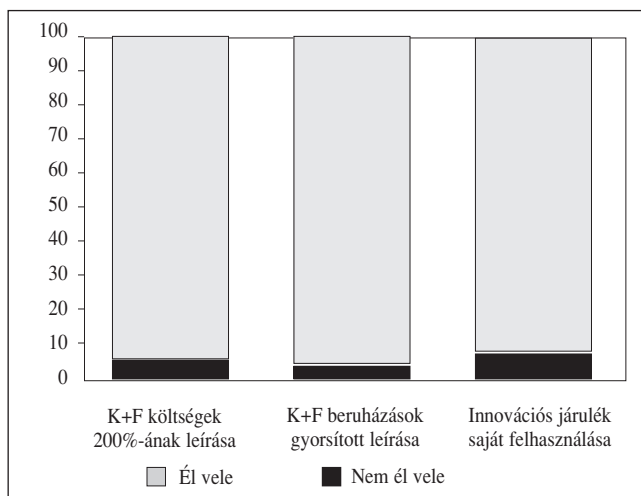
Információs rendszer gondok és adóhatósági viták e kedvezmény igénybevételét is csak csekély mértékben akadályozzák.

Az adóalap csökkenthető a kizárólag alap- és alkalmazott kutatáshoz vagy kísérleti fejlesztéshez használt tárgyi eszközök gyorsított értékcsökkenési leírásával is. Ezt a lehetőséget veszik igénybe a legkevesebben, elsősorban a nagyvállalatok, a külföldi többségűek, illetve az iparvállalatok. Nem is érdemes a kedvezmény kihagyásának okait részletesen elemezni, annyira egybecsengenek a korábbiakkal (2. ábra).

További támogatást jelent az innovatív vállalkozásoknak, hogy licenc, szabadalom, know-how és hasonló szellemi termékek értékesítésekor a kapott jogdíj felével csökkenthető az adózás előtt eredmény. Felmé-

2. ábra

Az innovációt ösztönző adókedvezmények igénybevétele
A válaszok megoszlása

Forrás: GKI Rt. felmérés

résünk szerint ez is csak kevés válaszadó részére elérhető kedvezmény, hiszen licencet a válaszadók 1,6%-a, szabadalmat, illetve know-how-t 0,5%-a, egyéb szellemi terméket 3,-a adott el az elmúlt három évben. Jellemző módon licencet főként a külföldi többségű cégek, nemzetgazdasági ág szerint pedig a kereskedelmiek értékesítettek. Szabadalom eladásában az állami tulajdonban levők, illetve szolgáltatók jártak élen. Know-how-t ismét a külföldiek, az iparban és a szolgáltatásban működők adtak el kissé átlag feletti mértékben, de ezek az arányok olyan kicsik, hogy ennek nincs sok jelentősége. Egyéb szellemi terméket az állami tulajdonban levők, a szolgáltatók forgalmaztak viszonylag sokat, valószínűleg szoftvereket. Licenc és know-how eladást a nagyvállalatok egyáltalán nem jeleztek, ez a közép- és a kisvállalatok terepe volt, az egyéb szellemi termék és a szabadalom eladás viszont inkább a nagyok üzlete volt.

Az igazi meglepetést az okozta, hogy az ilyen értékesítést végrehajtó válaszadók csupán 11%-a érvényesítette az adókedvezményt.

E kérdésben viszonylag nagy volt a kedvezményt nem ismerők súlya. Ez különösen jellemezte az iparvállalatokat (33%), azon belül a járműgyártó cégek fele, a gépgyártók harmada, a kohászat és fémfeldolgozás területén dolgozók negyede jelezte ezt az okot.

A kedvezményekről való lemondás okai a különféle konstrukciók esetében lényegében azonosak (5. táblázat).

A vizsgálat tehát nem igazolt egy sor – különféle fórumokon felmerült – bírálatot a vállalati innováció adókedvezményekkel való ösztönzése kapcsán.

Miért nem veszi igénybe a kedvezményt?

A választ említő cégek aránya*

	K+F költségek 200%-ának levonása	Innovációs járulék saját felhasználása	K+F beruházások gyorsított elszámolása	Szellemi termék értékesítése után
Nem fizet nyereségadó	10	6	7	7
Nem folytat K+F tevékenységet	86	80	82	83
Nem tud erről a lehetőségről	7	11	8	10
A K+F tevékenysége nem esik a törvény feltételei alá	8	10	8	9
Az információs rendszer nem tudja elkülöníteni az elszámolható költségeket	2	2	2	1
Az adóhatóság nem fogadja el az elszámolást	1	1	1	1

* több válasz is megjelölhető volt
Forrás: GKI Rt. felmérés

Csupán marginális problémát jelent a vállalkozók számára, hogy a kedvezményekre való jogosultság számviteli elszámolása túl bonyolult, vagy hogy az adóhatóság beleköt a kedvezmény érvényesítésébe. Valamivel komolyabb, de még mindig elég csekély súlyú problémát jelent, hogy a rossz tájékoztatás miatt a vállalatok nem ismerik ezeket a konstrukciókat, illetve, hogy ezek a vállalati működéstől idegenek (az innovációs tevékenység nem számolható el, illetve az alacsony jövedelmezőség miatt a nyereségadó kedvezmény nem érvényesíthető).

Sajnos, a legnagyobb gondot vitán felül az jelenti, hogy a válaszadó cégek jó négyötöde nem folytat K+F tevékenységet. Teljesen nyilvánvaló, hogy a kedvezmények csak azt a vállalatot segítik, amelyik egyébként is innovatív, fontosnak tartja a technológiai megújulást. Ez az eredmény teljesen egybevág a német tapasztalatokkal¹³. Ezzel nem azt akarom sugallni, hogy a vállalati innovációk állami támogatására nincs szükség, csak arra hívom fel a figyelmet, hogy ez az eszköz korlátozott hatású.

A lehangelő kép szükségessé tette, hogy kissé mélyebben is megvizsgáljuk, valóban ennyire kerülnek-e az innovációt a magyarországi vállalkozások. Figyelmeztető jelnek tekintettük, hogy alig volt különbség a méret és tulajdonosi csoportok válaszáinak megoszlása között, de még a nemzetgazdasági ágak közötti eltérések sem voltak jelentősnek tekinthetők. A szeptemberi felmérésben ezt próbáltuk kissé közelebbről megérteni.

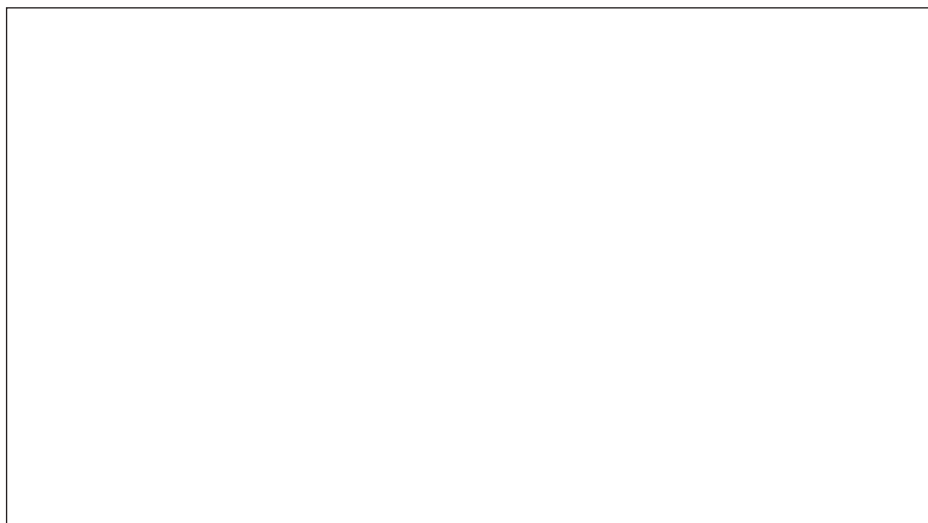
Véleményünk szerint ilyen alacsony innovativitással a vállalatok nem maradhatnak életben az egyre élestedő versenyben, különösen az unióba történt belépés után. Mint kiderült, ezt ők is tudják (3. ábra).

Míg az elsősorban költségcsökkentést célzó megoldások (tevékenység csökkentése, kihelyezése) viszonylag kevés cégnél kerültek szóba, az újítás (termék, technológia, szervezet) viszonylag nagy súlyt kapott. Az új piac megcélzása szintén innováció, és a beszállító cseréje kettős célt szolgálhat – költségcsökkentést, vagy korszerűbb inputot.

E kérdésben már jelentős eltéréseket is felfedeztünk a csoportok között. A nagyvállalatok nagyobb szerepet szánnak az új termékeknek (43%), mint az új piacoknak (40%). Az állami többségű cégek a szervezeti átalakítástól (44%) várják elsősorban a piaci helyzetállást, a külföldi többségűek az új ter-

Hogyan reagál az Önök cége a közeljövőben a gyorsan változó piaci kihívásokra?

A válaszok említése a válaszadók arányában, százalék

Forrás: GKI Rt. felmérés

mékektől 48%). A kereskedők csaknem egyforma arányban tekintik az új terméket, szolgáltatás bevezetését (47%) és az új piacok meghódítását (46%) válasznak a piaci kihívásokra. A szervezeti átalakulás csaknem mindenhol nagyobb hangsúlyt kapott, mint a technológia megújítása, kivéve az iparban, ahol azonos súlyuk van. A piaci helytállást elsősorban az új termékektől várja a nem fém ásványi termékgyártók négyötöde, a fa- és bútorigipari cégek kétharmada, a vegyipari cégek 64%-a, a villamosgép-gyártók 52%-a, valamint a gumi- és műanyag-ipari cégek fele. A feldolgozóiparban sokan tulajdonítanak nagy jelentőséget az új technológiák bevezetésének is, a kohászati és fémfeldolgozó cégek 43%-a, a nem fém ásványi termékgyártól kétötöde, a gumi és műanyagipari cégek 39%-a. A szervezeti átalakítás nagy hangsúlyt kapott a járműiparban (56%, itt ez a leggyakrabban említett reakció), a gépgyártóknál (40%) és a vegyiparban (36%).

A gyenge vállalati innovációs adatokkal a fő gond tehát nem az, hogy a magyar vállalatok különösképpen nem innovatívak, hanem a számbavétel módja. Úgy tűnik, hogy az OECD Oslo és Frascati kézikönyveinek meg-

3. ábra jelenése óta még mindig nem telt el elég idő ahhoz, hogy az innováció tágabb értelmezése (az elkülönült szervezetben folyó kutatás-fejlesztéshez képest) teret nyerjen a köztudatban¹⁴. A vállalatok maguk sem tartják technológia-fejlesztésnek innovációs aktivitásuk jelentős részét, a számba vevők ezt el is hanyagolják és természetesen az innovációt támogató jogszabályok sem képesek kezelni.

A felmérésben részt vevő vállalkozások a hagyományos, szűken értelmezett K+F terén valóban nem jeleskedtek, sem a saját előállításban, sem a vásárlásban (6. táblázat).

Az egyéb szellemi termékek közé a szoftverek, a logók, védjegyek, márkanévek stb. tartoz-

nak, de ide számítanak az elmúlt időszakban vásárolt tanulmányok, más formában megjelenő kutatási eredmények is. A táblázatból látható, hogy a nagyvállalatok, a külföldi tulajdonban levők és az iparvállalatok általában többet foglalkoznak a hagyományos értelemben vett K+F-el, és az is, hogy a szolgáltatók is igencsak intenzíven fejlesztenek a számukra releváns módokon.

Még jobb lett a helyzet, amikor az OECD kézikönyvei szerint tágabban értelmezett innovációt vizsgáltuk a vállalkozók körében (7. táblázat).

6. táblázat

K+F outputokkal rendelkezők aránya
százalék

	Bejegyzett szabadalom		3 éven belül vásárolt			
	a cég tulajdonában	a munkatársak tulajdonában	licenc	szabadalom	Know-how	egyéb szellemi termék
Összesen	6	5	8	1	3	24
Kisvállalatok	4	5	5	1	2	19
Középvállalatok	7	6	9	2	4	32
Nagyvállalatok	14	7	27	0	9	42
Állami többségűek	2	0	6	4	4	40
Belföldi magántulajdonba	5	6	6	1	3	22
Külföldi többségűek	8	4	20	0	4	28
Ipar	9	9	9	2	3	20
Építőipar	3	4	4	1	1	19
Kereskedelem	3	2	8	0	3	23
Szolgáltatások	5	6	11	1	4	36

Forrás: GKI Rt. felmérés

Vezetett-e be cégük az elmúlt két évben ...

Az igen válaszok aránya, százalék

	Új			Javított		
	terméket, szolgáltatást	technológiát	szervezési eljárást	terméket, szolgáltatást	technológiát	szervezési eljárást
Összesen	69	46	38	39	37	37
Kisvállalatok	66	39	31	32	30	32
Középvállalatok	76	57	47	49	25	45
Nagyvállalatok	69	57	49	62	56	45
Állami többségűek	51	38	41	37	26	43
Belföldi magántulajdonba	69	45	36	36	36	34
Külföldi többségűek	81	52	48	57	46	51
Ipar	78	57	37	52	53	39
Építőipar	45	43	33	18	27	25
Kereskedelem	81	37	42	41	32	41
Szolgáltatások	57	39	40	33	23	38

Forrás: GKI Rt. felmérés

7. táblázat

az ilyeneket célszerűbb automatizálni). Még az első pillantásra kevésbé tudásigényesnek vélt kereskedelmi vállalatokról is kiderült, hogy igencsak aktívan korszerűsítik működésük minden területét.

A jövőre vonatkozó kérdések azt mutatták, hogy a vállalatok innovációs aktivitása egyáltalán nem fog csökkenni, sőt egyes területeken emelkedés várható (8. táblázat).

A 8. táblázat kísértetiesen emlékeztet a 7-re. Nem csupán az átlagos értékek hasonlóak, hanem az is, hogy meglepően csekélyek a méret és tulajdonos szerinti csoportokon belül megfigyelhető különbségek. Az ágazati csoportok eltérései is elég nagymértékben a szakmai sajátosságokból következnek, bár az építőipar aránylag alacsony arányait nem tartom indokoltnak az építőanyagok és az építési eljárások naponta tapasztalható gyors fejlődése terén miatt.

Ezek az eredmények persze nem változtatnak azon, hogy a jelenleg nemzetközi szabványok szerint mért K+F tevékenységekben és főként ezek finanszírozásában a vállalkozói szektor alacsony mértékben vesz részt. Látható, hogy ezt állami támogatásokkal sem lehet ösztönözni. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a vállalatok folyamatosan jelentős innovációkat valósítanak meg, és ehhez kevés segítséget kapnak az intézményes K+F szektortól.

A következő két évben az önök cége vezet-e be...

Az igen válaszok aránya, százalék

	Új			Javított		
	terméket, szolgáltatást	technológiát	szervezési eljárást	terméket, szolgáltatást	technológiát	szervezési eljárást
Összesen	68	46	45	40	35	41
Kisvállalatok	63	41	40	35	29	37
Középvállalatok	76	55	55	47	44	49
Nagyvállalatok	74	59	46	58	51	43
Állami többségűek	63	38	54	40	26	46
Belföldi magántulajdonba	67	45	43	38	33	39
Külföldi többségűek	80	59	49	55	51	52
Ipar	77	58	47	54	51	45
Építőipar	48	43	33	19	28	31
Kereskedelem	77	41	49	39	29	45
Szolgáltatások	61	38	46	38	21	38

Forrás: GKI Rt. felmérés

8. táblázat

A működési folyamat részeként a vállalkozások tehát igenis állandóan újítanak¹⁵, korszerűsítenek a működésükön. Az egyik válaszadó a kérdőívhez fűzött kiegészítő levelében felhívta a figyelmet arra, hogy a főként feladatmegoldásra koncentrálnak kisszámú mérnök, technikus, gazdasági munkatárs nem is különíti el élesen az innovatív tevékenységet az egyéb munkáktól. Véleményem szerint az esetek többségében nem is lehet, a modern üzleti életben roppant kevés olyan munkafolyamat van, amely rutinszerűen végezhető (ti.

Egyelőre tehát úgy tűnik, hogy a vállalatokat ösztönző K+F adókedvezmények nem igazán érik el legfőbb céljukat, ti. a hazai kutatóintézmények és a vállalati innovációk közti kapcsolatok erősítését. Nem állítom, hogy ezek a kedvezmények, illetve egyéb támogatások teljesen hatástalanok, de valószínűnek tartom, hogy nem igazán hatékonyak. A vállalatok akkor, és annyit fognak innovációra fordítani, amikor és amennyi jövedelmező megtérülését valószínűsítik.

Ha van kedvezmény, ami ehhez felhasználható, akkor igénybe veszik, így valóban könnyebb dolguk van. Ha nincs támogatás, akkor is megvalósítják azokat az innovációkat, amelyeket szükségesnek tartanak, azokkal a partnerekkel, akik hatékonyan közre tudnak működni.

A fő kérdés szerintem az, hogyan lehetne rávenni a kutatóhelyeket arra, hogy szükséges és hasznosítható tudást kínáljanak a vállalkozások számára. Lehet, hogy a kutatás-fejlesztés akadémiai rendje, szabályai már nem igazán alkalmasak a mai globális gazdaság hazai szereplőinek tudással való ellátására. És éppen a globalizáció miatt, a hazai vállalatok lényegében bárhol hozzájuthatnak a számukra szükséges információkhoz. Itt verseny folyik, és nem kevésbé öldöklő, mint az iparban, vagy a kereskedelemben. Ha az ország ebben részt akar venni, akkor tudástermelő iparra lenne szükség.

Felhasznált irodalom

2003. évi XC. törvény a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról
 2004. évi CXXXIV. törvény a technológiai kutatásról és a technológiai innovációról
 A lisszaboni stratégia felülvizsgálata. 2005. július.
www.gkm.gov.hu
Ácsné Molnár Judit (2005): Az innovációs járulékok, Adó 2005/6.
Borsi Balázs (2005): Tudás, technológia és a magyar versenyképesség. PhD értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2005. július 30.
Borsi Balázs – Telcs András (2004): A K+F-tevékenység nemzetközi összehasonlítása országstatisztikák alapján. Közgazdasági Szemle, február.
Czarnitzki, Dirk – Hussinger, Katrin (2004): The Link Between R&D Subsidies, R&D Spending and Technological Performance. ZEW Discussion Paper No. 04-56
Czarnitzki, Dirk – Licht, Georg (2004): Die Rolle der Innovationsförderung im Aufholprozess Ostdeutschlands. ZEW Discussion Paper No. 04-68
Czarnitzki, Dirk (2002): Research and Development: Financial Constraints and the Role of Public Funding for Small and Medium-sized Enterprises. ZEW Discussion Paper No. 02-74
Farkas Péter (2004): A külföldi működőtőke beruházások és a technológiai transzfer új tendenciái. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Műhelytanulmányok 66. sz. 2004. december.

- Ficsor Mihály* (2005): Az innováció törvényéről – jogászi szemmel. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2005. február
Nagy Gábor (2004): Útmutató a vállalkozások kutatási fejlesztési tevékenységének számviteli elszámolásához. Budapest, 2004. www.nkth.hu
Némethné Pál Katalin – Petz Raymund – Papanek Gábor (2001): A vállalati várakozási felvétel megbízhatóságáról. Statisztikai Szemle 2001/9.
 Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért 2005-2008. NFM. Munkaanyag, 2005. szeptember.
 NKTH (2004): Research and Development in Hungary 2003-2004. NKTH, Budapest, 2004
Novotny Ádám (2005): Tudásalapú Európa – elérhető? SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. 2005. JATE Press, Szeged.
 OECD: OSLO Manual. The Measurement of Scientific and Technological Activities. www.oecd.org
Pakucs János – Papanek Gábor (2003): Az innovációs esélyek és lehetőségek. Harvard Business Manager, 2003. május
Papanek Gábor (szerk.) (1999): A magyar innovációs rendszer főbb összefüggései. OMF, Budapest
Papanek Gábor (2003): Az „európai paradoxon” a magyar K+F szférában. Fejlesztés és finanszírozás. 2003/4

Lábjegyzetek

- ¹ E kérdésről ld. bővebben: Papanek, 2003
- ² Ld. GKM, 2005
- ³ Ld. Novotny, 2005
- ⁴ Ld. GKM, 2005
- ⁵ A különféle szempontok szerinti értékelés eredményeiről ld. részletesen Borsi-Telcs, 2004 Balog T.
- ⁶ Ezt bővebben taglalja pl. Farkas, 2005
- ⁷ Ld. Papanek, 1999
- ⁸ Ld. Ficsor, 2005
- ⁹ Ld. Ficsor, 2005
- ¹⁰ Ld. erről részletesen: Papanek, 1999
- ¹¹ A GKI Rt. konjunktúra felméréseinek mintájáról, módszeréről, stb. ld. részletesen: Petz.
- ¹² A különféle adókedvezmények igénybevételéről és elkerülésének okairól szóló válaszok megoszlását a 2. ábra és az 5. táblázat mutatja be
- ¹³ Ld. Czarnitzki hivatkozott tanulmányai
- ¹⁴ Ld. A kutatás-fejlesztés és az innováció értelmezésében az OECD Frascati kézikönyv c. dokumentuma próbált egyfajta konszenzuson alapuló rendet tenni. Ennek és a további értelmezési kérdéseknek tömör összefoglalását ld. Papanek, 2003
- ¹⁵ Ezek a felmérési adatok jelentős javulásról tanúskodnak a korábbi időszakhoz képest, vö. pl. A magyar innovációs rendszer főbb összefüggései c. kiadványban bemutatottakkal.